

*Олександр НАДВІРНЯК
Олег ПОГОРІЛЕЦЬ
Геннадій КІЙКО*

**REVERSUS AD QUAESTIONEM: ДЕМОНЕТИЗАЦІЯ РИМСЬКИХ
НОМІНАЛІВ ТА ЇХ ЛИТИХ КОПІЙ / НАСЛІДУВАНЬ В ЗОНІ
ПОШИРЕННЯ «ВАРВАРСЬКИХ» СПІЛЬНОТ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ
ЄВРОПИ В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ I ТИС. Н. Е.⁶²**

**REVERSUS AD QUAESTIONEM: DEMONETIZATION OF ROMAN
NOMINALS AND THEIR CAST COPIES/INHERITANCES IN THE ZONE
OF DISTRIBUTION OF «BARBARIAN» COMMUNITIES OF
SOUTHEASTERN EUROPE IN THE FIRST THIRD OF THE FIRST
THOUSAND YEARS AD.**

Накопичення значної інформаційної і статистичної бази щодо знахідок римських монет та їх литих копій/наслідувань в зоні поширення «варварських» спільнот Південно-Східної Європи і території України зокрема створює можливості для продовження і поглиблення досліджень щодо питань місця і ролі емісій римських монетних номіналів в соціально-економічних, військово-політичних та культурно-ідеологічних процесах формування та становлення черняхівської, київської та інших археологічних культур в першій третині I тис. н. е. В цьому плані одним із провідних напрямків виступає розробка теми, пов'язаної з явищем демонетизації, практично, усієї лінійки римських монетних номіналів та їх литих копій/наслідувань в ареалі розселення «варварських» племен на схід і північний схід від лінії Дунайсько-Причорноморського лімесу.

В даному випадку значна увага дослідниками приділялася демонетизації срібних римських номіналів, і зокрема, денаріїв та їх литих копій/наслідувань (Анохин 2015, с. 5, 16, 20, 22, 71-72, 84, 93, 100, 102, 113, 117-118, 122, 127-128, 132-133, 137, 140-141, 149, 154, 156-157, 163, 178, 181, 185-186, 194, 202; Мызгин 2010, с. 95-114; Надвірняк, Надвірняк 2015, с. 24; Надвірняк, Погорілець 2018, с. 10-11; Надвірняк, Погорілець, Надвірняк, 2015, с. 88-89; Надвірняк, Погорілець, Станкеєва 2024, с. 87), антонініанів та їх литих копій/наслідувань (Надвірняк, Погорілець, Величко, в друці).

В останнє десятиріччя увагу дослідників також привернули демонетизовані ауреуси та їх литі копії/наслідування (Анохин 2015, с. 8, 14, 18, 23-26, 34-69; Гарбуз 1998, с. 16-17; Мызгин 2016а, с. 141-145; Мызгин 2016б, с. 131-140). Одним із чинників, який актуалізував тему демонетизованих ауреусів та їх литих копій/наслідувань, стали дослідження комплексів кремацій з римським бронзовим посудом типу *Nettoor*

⁶² Дослідження проводиться в рамках загальної теми «Демонетизація римських монетних номіналів в зоні поширення «варварських» спільнот у зоні Українського Лісостепу» програми «*Moneta Barbaricum*» проекту «*Terra Amadociae*».

(Петраускас, Надвірняк, Погорілець 2023, с. 19, 31, 54; Надвірняк, Погорілець, Станкеєва 2024, с. 86-88).

Меншою мірою в активі дослідників мають місце публікації по демонетизованих номіналах бронзових римських монет (Анохин 2015, с. 16, 27, 205), однак це не є свідченням їх малої кількості, скільки рівня введення наявних матеріалів в науковий обіг. До прикладу, на базі колекцій ДКЗ «Межибіж» готуються матеріали по демонетизації сестерціїв та інших бронзових номіналів римських монет.

Свого часу Б. В. Магомедов, аналізуючи феномен демонетизації римських денаріїв, підкреслював, що значна частина монет, які потрапляли на територію «варварських» племен, втрачали свою первинну платіжну функцію, набували нових значень і використовувалися як прикраси, амулети, ювелірна сировина, ставали маркерами статусу та елементами сакрального контексту (Магомедов 2006, с. 41-56.).

О. Димовський, К. В. Мизгін, О. В. Надвірняк, О. Г. Погорілець та О. О. Надвірняк, вивчаючи соціально-економічні аспекти «другого життя» римських монет, обґрунтовували їхнє використання як ознаку високого соціального статусу, форми політичного впливу, набуття нового сенсу в ритуальному та символічному просторі (Мызгин, Дымовский, 2014, с. 82-95; Надвірняк, Надвірняк, 2015, с. 24; Надвірняк, Погорілець, 2018, с. 10-11; Надвірняк, Погорілець, Надвірняк, 2015, с. 88-89).

При цьому слід зауважити, що на даний момент вивчення демонетизації римських монетних номіналів, їх литих копій/наслідувань як явища відображає еволюцію від простого фіксування монетних знахідок до усвідомлення їхньої ролі як елементів політичного впливу, соціальних маркерів, сакральних символів тощо. Сучасні дослідження зосереджуються на механізмах цієї трансформації, підкреслюючи, що демонетизовані монети відображають складні процеси інтеграції римських впливів та матеріальних символів у «варварське» середовище.

Джерела та література

Анохин О. В. Фальшивомонетничество у варварских племён на территории современной Украины и Молдовы. Каталог варварских подражаний. Дніпропетровськ: «Середняк Т.К.». 2015. 206 с.

Гарбуз Б. Б. Варварские подражания римским ауреусам II–III вв. н.э. из коллекции НМИУ, [в:] В. М. Потин (ред.) *VI Всероссийская нумизматическая конференция*. Тезисы докладов и сообщений, Санкт-Петербург. 1998. с. 16–17.

Магомедов Б. В. Монети як джерело вивчення історії племен черняхівської культури. *Археологія*, 2006, № 4. с. 46-51.

Мызгин К.В. Подвески из римских монет в ареале черняховской культуры восточнее р. Прут. *Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпохи римских влияний и Великого переселения народов*. Конференция 2. В 2-х ч.: Ч.2. Тула. 2010. с. 95-114.

Мызгин К. В. Римские монеты в ареале черняховской культуры:

проблема источников. *Stratum plus*. 2013. № 4. с. 217–233.

Мызгин К.В. Новые находки ауреусов Гордиана III, Филиппа Араба и Траяна Деция на территории Украины [в:] О. В. Петраускас, О. В. Гопкало, С. А. Горбаненко. Черняхівська культура. До 85-річчя від дня народження І.С. Винокура. *Oium*, 5, Київ. 2016а. с.141-145.

Мызгин К. В. О времени появления ушек на золотых римских монетах в Барбарикуме. Артефакты власти. *Stratum plus*. № 6. 2016b. с. 131-140.

Мызгин К. В., Дымовский А. Приток римских денариев 1–2 вв. на территорию черняховской культуры в свете хронологической структуры и территориального распределения монетных кладок. [в:] О. В. Петраускас, С. А. Горбаненко. Черняхівська культура: до 120-річчя від дня народження В. П. Петрова. *Oium*. Вип. 4. Київ. 2014, с. 82-95.

Надвірняк О. В., Надвірняк О. О. Римська монета та її «наслідування» у контексті поховального обряду племен черняхівської культури. Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки. Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. Кіровоград, 2015. с. 23–25.

Надвірняк А. В., Погорелец О. Г. Демонетизация римских денариев на территории «варварских» сообществ Восточной Европы: по материалам Лесостепной зоны Украины. Трєція науковоя чытанні пам'яті прафєсара В. Н. Рябцевича. Мінск. 2018. с. 10–11.

Надвірняк О., Погорілець О., Надвірняк О. Про деякі аспекти використання римської монети та її «наслідувань» у поховальному обряді племен черняхівської культури (за матеріалами межиріччя Середнього Подністер'я та Південного Побужжя). Археологічні студії «Межибіж», 2015. Вип. 4. с. 86–89.

Надвірняк О. В., Погорілець О. Г., Станкеєва А. О. 2024. Емісії римських монет I–III ст. н. е. з культового горизонту могильника черняхівської культури Баламутівка–Брід. I нумізматична конференція «Money & Banking: гроші та банки в історії Європи». Тези доповідей. Київ. 16-18 вересня 2024 р.. Київ. с. 86-88.

Петраускас О. В., Надвірняк О. В., Погорілець О. Г. 2023. Казанки типу Хеммоор з території України (каталог). *Oium*, 7. Київ-Меджибіж: ТОВ «Видавничий Дім «Бук-Друк». 220 с.